

הרמב"ם בהלכות מעילה פסק שחצות מועיל גם לאברים שאינם על המזבח. דין אברים שמנים לא הובא בו, ונחלקו

אחרונים האם לשיטתו חצות עושה עיכול גם בהם (חק נתן) או לא (קדשי דוד).

מערכה רי. לינה בראש המזבח (פז,א)

למזבח היא כהקרבה מצאנו במנחות (נז,א), לעניין איסור חימוץ בקרבנות): "חמיצה בראש המזבח מהו? אשר תקריבו" אמר רחמנא, והא אקרבה...". כמו כן ההעלאה מועילה לדין "אם עלה לא ירד", ואפשר להבין שטעם הדבר מפני שזוהי תחילת ההקרבה. כך משתמע מתוס' (ד"ה לשלחן), שכותבים שבשולחן הלחם אינו נפסל מפני שינעשה לחמו של שולחן, ואף כאן הרי זה "לחמו של מזבח", שלא שייך בו פסול לינה⁴.

הסבר אחר ליסוד הספק: עניינו של פסול לינה הוא כעין היסח הדעת והזנחת הקרבן⁵. קרבן שהועלה לראש המזבח – אין זו הזנחה, שכן מקום זה מיועד להמתנה לקראת ההקטרה, בדומה לשולחן (חמדת דניאל)⁶. יתכן לדמות זאת לספק בעניין הפשט בראש המזבח (פה,א לפי נוסח השטמ"ק אות ו), האם ראש המזבח נחשב כשולחן או כבית המטבחים.

בגמ' בחגיגה (י,ב) נאמר, שמלבד הלאו על הלנת הקדשים יש מצות עשה להקטיר את הקרבן "כל הלילה עד הבוקר" (ויקרא ו,ב). לפיכך מסתבר, שגם לדעת רבה אסור להשהות את בשר הקרבן בראש המזבח שלא לצורך, ומצות עשה להקטירו בלילה. לאידך גיסא חידש המהר"ם שיק (בספרו על תרי"ג מצוות, מצוה צ), שגם לדעת רבא, שיש לינה בראש המזבח, המלין בו אינו עובר בלאו, כי "לא תלין" אינו אלא "בר ממדבחה", כדברי תרגום אונקלוס, אלא שעבר על עשה והקרבן נפסל (ובמנחת חינוך מצוה צ כתב בפשטות להיפך, שלרבא המלין בראש המזבח עובר בלאו).

6. לסברה זו יש אחיזה בלשון רש"י, הכותב שהצד לדמות לקרקע העזרה הוא – "דהא רצפת בנין היא כמותה, ולא כלי שרת לשולחן". הדברים צריכים ביאור, שכן גם אם נחשיב את ראש המזבח ככלי שרת, הרי פסול לינה קיים גם בכלי שרת (עין לעיל כ,א לגבי מי הכיור), ומדוע נדמה את ראש המזבח לשולחן דווקא? בחק נתן משיב בשם 'תוספות חיצוניות', שהדימוי לשולחן דווקא הוא 'משום דמזבח קבוע ושולחן קבוע'. נראה שהדברים מתבארים על פי יסודו של בעל חמדת דניאל: כלי שרת נייד – ההנחה בו איננה נחשבת כהכנה להקטרה, שכן הוא עשוי לשמש להובלת הקודש לכל מקום שהוא. לעומת זאת כלי שרת קבוע יש לו תפקיד מוגדר וקבוע, ולכן ההנחה עליו מהווה הכנה להקטרה. על פי דרכו חילק חמדת דניאל בין לינה שלפני זמן ההקטרה, שאיננה פוסלת כי היא הכנה להקטרה, לבין לינה שלאחר זמנה, ויישב בכך את קושיית תוס' הנ"ל הערה 2 בעניין השולחן, ראה דבריו באריכות.

יש מקום לביאור פשטני יותר של הדימוי לשולחן: הדימוי לשולחן הוא לדין הרגיל של המתנה משבת לשבת (והגמ' מביאה את המשנה על "ימים רבים" לחיזוק בעלמא), שבו חידשה התורה שקרבן ימתין שבעה ימים ולא יפסל בלינה, וכך הוא סדר עבודתו של קרבן זה (אבל כשנעשה שלא כסדר עבודתו – אפשר שייפסל, כפי שתוס' מוכיחים). והוא הדין כאן: התורה פסלה לינה כשהיא השהיה של העבודה, אבל הנחה על גבי המזבח, אפילו בהמתנה ממושכת על גביו, היא סדר העבודה הרגיל במקדש מחמת אילוץ שונים (ראה לשון פירוש רש"י באבות המובא להלן), ולא בזה פסלה התורה.

נאמר בתורה: "ולא ילין חלב חגי עד בוקר" (שמות כג,יח); "ולא ילין לבוקר זבח חג הפסח" (שם לד,כה). האיסור 'להלין' את הקרבן פירושו להשהות את הקרבתו עד לאחר עלות השחר, ואם הקרבן 'לין' – הרי הוא פסול להקרבה. כאשר הקרבן הועלה על גבי אש המערכה, והאש לא הספיקה לכלותו עד הבוקר – ברור שאין בכך איסור, והקרבן כשר להמשך הקרבתו¹. הסוגיה עוסקת בשאלה: מה דינו של קרבן שהועלה לראש המזבח לצד המערכה, ושהה שם עד בוקר? האם יש בכך משום 'לינה', לעניין האיסור לעשות כן ופסול הקרבן שאירע לו כן, או שמא אין זו לינה?

מחלוקת האמוראים וטעמיה

בגמ' נאמר שרבא הסתפק תחילה בשאלה זו, ורבה פשט לו שאין לינה מועלת בראש המזבח, אבל רבא לא קיבל את תשובתו, והכריע להיפך. בהצגת צדדי ספקו של רבא אומרת הגמ': "לשולחן מדמינן לה", שלחם הפנים שעליו אינו נפסל בלינה², "או דילמא לקרקע מדמינן".

הגמ' מבררת את התוצאה ההלכתית מן המחלוקת: כשהאימורין נשארו על המזבח – אין ספק שיוקטרו, שהרי אפילו מה שלן בעזרה, אם עלה – לא ירד. המחלוקת מוסבת אפוא על אימורין שלנו על המזבח ואחר כך הורדו ממנו, האם ישוּבו להעלותם³.

יש מהאחרונים שביארו שהשאלה היא האם ההעלאה לראש המזבח נחשבת כבר כתחילת ההקרבה (מקדש דוד סי' ד,ה; נתיבות הקודש בשם הגרי"ז). סברה זו שההעלאה

1. מכילתא משפטים שם, וכן באונקלוס: "ולא יבתון בר ממדבחה", וראה להלן דיון בשיטתו.
2. מן הגמ' משתמע שאין כוונתה לדין שהלחם שוהה על השולחן משבת לשבת ואינו נפסל בלינה, שכן זוהי מצותו, ואין מזה ראייה ללינת קרבן מעבר לזמנו הראוי. הגמ' מביאה את המשנה במנחות (פ"א מ"ח) לגבי לחם ששהה אף לאחר השבת, ועליו אומרת המשנה: "אפילו הן על השולחן ימים רבים – אין בכך כלום", ומכאן הראיה שבשולחן אין פסול בלינה. אלא שעל כך תמהו תוס' (ד"ה לשלחן), כי מסוגיות אחרות נראה שהקולא במשנה שם נאמרה רק על לחם שהונח קודם זמנו, ומשום שאין כלי שרת מקדשין ליפסל אלא בזמנם. ותירצו שיש בשולחן קולא נוספת, שאם הלחם נסדר בזמנו לא יפסל עוד לעולם, וראה להלן הערה 6.
3. יש שציינו נפקא מינה גם בהיותם בראש המזבח, אם יוקטרו ככשרים או כפסולים, ויש חילוקים ביניהם לגבי הפשט ולגבי החזרת פוקעין (שפת אמת וחיידושי הגרי"ז).
4. כעין הדין המבואר בגמ' פה,ב, שקדשים שלנו ואחר כך הועלו למזבח ומשלה בהם האור – נעשו לחמו של מזבח, ואפילו אם ירדו – ישובו להעלותם, וכאן נאמר דין זה אפילו קודם משילת האור, לעניין שלא יחול עליהם פסול לינה בעודם במזבח (עיין מקדש דוד סי' ו).
5. לשון ספר החינוך בביאור איסור "לא ילין" (מצוה צ): "משרשי המצוה, כי כבוד הקרבן להקריבו בזמנו הקבוע אליו, והמעביר המועד נראה כמתייאש ומשליך הדבר אחרי גורו".

חולקים על רש"י, ולדעתם היתרו של רב פפא אינו אלא אליבא דרבה, הסובר שאין לינה מועלת⁸. משתמע, אם כן, שרב פפא נוקט כרבה. ואפשר שרב חסדא לא תירץ כך כי הוא סובר כרבא⁹, או שגם לפי רב פפא תנא קמא חולק על ר' ישמעאל בן ריב"ב בנקודה זו (שפת אמת, פסחים שם).

בסוגיה אחרת בפסחים (עג"ב) אומר רב חסדא ששלמים שנשחטו אחר התמיד של בין הערביים טעונים שריפה, ולא הציע פתרון של הלנה על גבי המזבח. על סוגיה זו כותבים תוס' (מנחות מט, ב, ד"ה תלמוד, בסופו) שהיא תלויה במחלוקת כאן, ודברי רב חסדא מתאימים לשיטתו הנ"ל (שו"ת בנין שלמה אור"ח סי' ט).

בגמ' במנחות (כו, ב) מובאת ברייתא: "דברים שדרך ליקרב ביום, כגון הקומץ והלבונה... שמעלן ומקטירן מבוא השמש שמתעכלין והולכין כל הלילה מנין? ת"ל: 'זאת תורת העולה', ריבה". הגמ' מתקנת את לשון הברייתא: "עם בוא השמש", כלומר, מעט לפני השקיעה, ומכל מקום התקשתה בדבר: "והא עם בוא השמש לא משכחת לה שתצית האור ברובו!". ורבא מתרץ: "לא קשיא: כאן לקלוט, כאן להתיר", ופירש רש"י: "לקלוט – שתהא מזבח קולטו שלא יפסל בלינה הויא משמשלה בו האור. להתיר – שייריה לא הוי הקטרה עד שתצית בו האור ברובו". דברי רש"י בפירוש דברי רבא מתאימים לשיטת רבא כאן, שלינה פוסלת בראש המזבח, ולכן נחוץ שתמשול בו האור כדי שלא יפסל בלינה. ולכאורה הדברים מוכחים מלשון הברייתא עצמה: "שמעלן ומקטירן (מבוא) [עם בוא] השמש" וכו', ומשמע שלא די בהעלאה גרידא! אלא שבמקבילה בתמורה (יד, א) הלשון "שמעלן מבוא השמש" בלא "ומקטירן" (ובמנחות שם ר' אלעזר מפרש את הברייתא באופן אחר לגמרי, שמדובר על החזרת פוקעין בלילה, ואפשר שכך יפרש רבה). בקרן אורה (מנחות שם) תירץ לדעת רבה אחרת, שבקומץ, שנפסל בשקיעה, הכל מודים שלינה מועלת בראש המזבח, כדין דם (לעיל נו, א), עיין מערכה קכח).

שיטת המכילתא והתרגום

במכילתא (שמות כג, יח, משפטים 'מסכתא דכספא' פרשה כ) נאמר, שהחלבים "נפסלין בלינה על גבי הרצפה", ומשמעו – רצפת העזרה, ולא על המזבח. מאידך, נאמר שם ש"אינן נפסלין בלינה על גבי המערכה", ומשמע להיפך, שעל המזבח הם נפסלים, ונמצא שאין ממנה הכרע. בתרגום

פסול לינה בשולחן. הגמרא מביאה כדוגמא להעדר פסול לינה את הלחם הנמצא על השולחן, שאינו נפסל בלינה. לא רק אם הונח כמצותו, משבת לשבת, אלא גם אם הונח לפני שבת – אינו נפסל בלינה, ויכול הוא לשהות שם יותר משבוע, עד השבת הבאה. תוספות מחדשים, שאם הלחם הונח על השולחן בשבת, כראוי לו – לא יפסל בלינה לעולם.

סוגיות מקבילות

הנושא של הלנה בראש המזבח עולה מכמה סוגיות נוספות בש"ס, ויש ללמוד מהן על גדר דין זה והן על פסק ההלכה במחלוקת כאן.

בברייתא בפסחים (נט, א) סובר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה, שמותר למחוסר כיפורים להביא את קרבנותיו אף לאחר קרבן התמיד של בין הערביים, כדי שיוכל לאכול בקדשים בערב (בניגוד לתנא קמא שם, שהתיר זאת לצורך קרבן פסח בלבד). הגמ' מסבירה, שלא יתכן שר' ישמעאל מתיר להקטיר קרבן לאחר התמיד: לדעת רב חסדא ר' ישמעאל התיר רק להביא חטאת העוף, שאין בה הקטרה, ואילו רב פפא סובר שניתן להביא גם חטאת בהמה, ולאחר זריקת דמה "מעלה ומלינה בראשו של מזבח".

רש"י (ד"ה מעלה) כותב: "ולינה אינה פוסלת בראש המזבח, כדאמר בזבחים בפרק המזבח מקדש לדברי הכל ולא ירדו". פירושו: ההיתר להעלות איננו רק לדעת רבה, שכן גם רבא מודה שמה שהועלה ולן בראש המזבח לא ירד. הדברים מוקשים, שהרי לדעה שלינה מועלת לא נכון לכאורה לומר ש"אינה פוסלת", אלא שהקרבנות פסולים ובכל זאת לא ירדו. ומכיוון שכך, מסתבר שגם עובר על האיסור להלין!⁷ אכן, מתוס' בכמה מקומות נראה שהם

8. ראש השנה לב, ד"ה ונתקלקלו; יומא כט, א, ד"ה אלא; זבחים כג, ב, ד"ה הא ומנחות כה, א, ד"ה הא: "דאיכא למאן דאמר אין לינה מועלת בראשו של מזבח בריש תמיד נשחט ובפרק המזבח מקדש"; מנחות מט, ב, בסוף העמוד; וכן בתוס' ר"ד ביצה ה, ב, ד"ה ונתקלקלו: "מעלן ומלינן בראשו של מזבח כדי שלא יפסלו בלינה".

9. תוס' כאן ד"ה מה חצות כותבים בניינין מחלוקת רבה ורב חסדא על עיכול בעלות השחר, שרבה הולך לשיטתו בניינין לינה בראש המזבח, ומשתמע שרב חסדא אכן סובר כרבא (מרומי שדה); אך עיין בחידושי רעק"א, שפקק בקישור של תוס' בין שתי הסוגיות.

7. בטורי אבן (ראש השנה לב), הסביר את דעת רש"י, שמכיוון שכעת הקרבן כשר, והפסול יחול מאלינו – הרי זה מותר. ועדיין קשה, שהרי כל איסור "בל תלין" הוא אף בדרך של שב ואל תעשה, וכבר תמה על רש"י במשנה למלך (הל' תמידין ומוספין א, ג, ד"ה ומעתה נבאר). בהגהות בעל 'ברוך טעם' על הטורי אבן שם אף הוכיח מהרמב"ם (הל' קרבן פסח א, ז), שאיסור הלנה נאמר על כל קרבן שייפסל בלינה, אפילו עלה לראש המזבח ומותר להקריבו, ונשאר בצריך עיון גדול על רש"י. במנחת יהודה כאן חידש, שלדעת רש"י אינו עובר על איסור "לא ילין" אלא אם כן יכול להקטיר ואינו מקטיר, ובנדון שם בלאו הכי אינו רשאי להקטיר משום עשה של "עליה השלם".

הכרעת ההלכה במחלוקות נקבעת על פי כללים קבועים של עדיפות לחכם מסוים על פני חברו, או על פי נטיית הסוגיה. הר"י קורקוס והכסף משנה מסבירים, שהרמב"ם הכריע כרבא משום ש"בתרא הוא" ביחס לרבה¹², אלא שבעניין זה קיימת מבוכה רבה, האם במחלוקות בין רבה לרבא יש לאחוז בכלל "הלכה כבתראי" או בכלל ההפוך: "אין הלכה כתלמיד במקום הרב". כבר הר"י (בבא קמא ח"ב) נסתפק בדבר: "איכא מאן דפסק כרבה, משום דהוא רביה דרבא; ואיכא מאן דפסק כרבא, דהוא בתרא", ואף הרמב"ם (הל' נזקי ממון ג,ב) הביא את שתי הדעות¹³. יש שמחמת ספק זה נקטו כדעה המחמירה (ר"ן נדרים כ"ב, ד"ה ולענין הלכה; רא"ש כתובות פ"ז סי' יג; ועיין ראב"ד הל' שבת ב,טז)¹⁴. נמצא, שהכרעת הרמב"ם מתאימה לשיטה שהלכה כרבא במחלוקותיו עם רבה, או שזוהי הכרעה מחמת הספק בלבד, שיש להחמיר ולא להעלות למזבח את האברים שלנו, ואילו הכרעת היראים והסמ"ג מתאימה לדעה ההפוכה¹⁵.

חלקי המזבח. בראשונים מצאנו חילוק בין הכבש והסובב, שלינה אינה פוסלת בהם, לבין היסוד, שלינה פוסלת בו.

מהו "ראשו של מזבח"?

יש לברר מהו "ראש המזבח" שעליו נחלקו האם לינה מועלת בו, ומה דין שאר חלקי המזבח: הכבש היסוד והסובב. להלן (מערכה ריג) עסקנו בשאלה מהו ה"מזבח" לעניין דין "אם עלה לא ירד", ויש לברר האם דינים אלו תלויים זה בזה.

שנינו בתמיד (פ"ב מ"ב) שכאשר הכהנים מפנים בלילה את מקום המערכה לצורך סידורה מחדש "האברין והפדרין שלא נתאכלו מבערב סונקין אותם לצדדי המזבח. אם אין

שאינו להלכה, עיין שבת מט,א על שיטת ר' יהודה בהטמנה בנעורת של פשתן, ושם קל,א על שיטת ר' אליעזר בהבאת סכין מילה בשבת). בכסף משנה (שראה את הר"י קורקוס) השמיט שיקול זה.

13. בהל' שבת פט"ז הל' ט פסק הרמב"ם כרבה לקולא נגד רבא, וכתב על כך הבית יוסף (או"ח סי' שנח): "וכן נראה, דאין הלכה כתלמיד במקום הרב", בניגוד לדבריו בכס"מ כאן. ואפשר שגם זוהי הכרעה מחמת הספק, שהלכה כדברי המיקל בערובין (עיין קרבן נתנאל על הרא"ש בערובין פ"ב סי' ד).

14. בברכי יוסף (או"ח סי' שכח סק"ח) האריך לציין למקורות סותרים בעניין זה בדברי הראשונים, ומסקנתו: "דבתראי אין לעשות עיקר מכלל אין הלכה כתלמיד במקום הרב, דאפשר נמי לפסוק כבתרא", והדבר תלוי בשיקול הדעת בסוגיה.

15. יש להעיר, שעל פי שיטת תוס' הנ"ל שרב פפא בפסחים נט,א סובר כרבה – הרי זה שיקול לפסוק כן, ואפילו לפי השיטה שהלכה כרבה נגד רבא תלמידו, אפשר שבמחלוקת רבא עם רב פפא תלמידו אומרים "הלכה כבתראי" (עיין רא"ש ערובין פ"ב סי' ד).

אונקלוס שם תרגם: "ולא יביתון בר ממדבחה" (וכן בתרגום יונתן), ומשמע לקולא (אך ראה לעיל בשם המהר"ם שיק, שגם רבא מודה שאין לאו על הלנה בראש המזבח), וכן כתב רש"י (שמות לד,כה): "ולא ילין – כתרגומו. אין לינה מועלת בראש המזבח", ושמא השתמש בביטוי זה רק כדי לומר בקיצור שאין לינה במערכה עצמה (השווה פירושו לשמות כג,יח, שם האריך יותר).

אברים שלנו. לצד המערכה החדשה המוכנה בבוקר נראים אברים מאתמול, שהועלו למזבח אבל טרם הועלו למערכה כלל. נחלקו אמוראים האם פסול לינה חל עליהם, או שאין לינה בראש המזבח. לכל הדעות אברים אלו לא יורדו מהמזבח, שכן אפילו בשר הנפסל בלינה ועלה למזבח – לא ירד. הנפקא מינה היא במקרה שירדו, האם ישובו להעלותם או לא.

פסק ההלכה

הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ג,יא) פוסק כרבא: "אברים וחלבים וקמצים שלנו בראשו של מזבח – כאילו לנו בעזרה, ואם ירדו – לא יעלו, אבל אם לא ירדו – מקטירין אותן לעולם". לעומתו, היראים (סי' רצה) כתב: "ואם לנו בראשו של מזבח אינו עובר עליהם, דאמרינן בזבחים בפרק המזבח מקדש אין לינה מועלת בראשו של מזבח, דלשלחן מדמינן ליה"¹⁰, וכן גם בסמ"ג (עשה שמח) ובמאירי (פסחים ע"א,א ד"ה הפסח, ועיין גם דבריו שם נט,א). נראה שזוהי גם שיטת ריב"א בתוס' ביומא (מה"ב ד"ה סודרין, ראה להלן), וכן בפירוש המיוחס לרש"י לאבות (ה,ה)¹¹.

10. בהמשך כתב: "ותניא בהדיא: אברים שלנו בעזרה – מקטיר והולך כל הלילה, לנו בראשו של מזבח – מקטיר והולך לעולם", ומשמע שבא להוכיח כדעה שאין לינה מועלת, ותמוה, שהרי זוהי הכל מודים, כמבואר בגמ', וגם אין זו ברייתא, אלא מימרת אמוראים. ובתועפות ראם ציין שבסמ"ג חסרה מילת "בהדיא", ונכונן הוא", מהטעם הנ"ל.

11. זו לשונו: "כשלא היה לו פנאי להקטיר בלילה כל האיברים שנתעכבו מבערב, מעלין אותו בראשו של מזבח ועומדין שם שני ימים או שלושה עד שיהיו פנויין להקטירן, שאין לינה מועלת בהן בראשו של מזבח" (על יחוס הפירוש לרש"י עיין 'שם הגדולים' ערך רש"י ובית אהרן ח"א עמ' קמ והלאה באריכות, ושם דיון גם על קטע זה). וראה גם רש"י בשמות לד,כה הנ"ל. פירוש זה מופיע גם בריטב"א יומא כ"א,א.

12. הר"י קורקוס מוסיף שגם הסוגיה נוטה לדבריו, באומרה: "שמע מינה לא קיבלה מיניה, שמע מינה", ואפשר שכוונתו שלשון זו נאמרת במובן של מסקנה מוחלטת, שכן הלכה, ולא רק לעניין דעת רבא (אך מצאנו לשון זו גם בבירור דעות

לעומתם, בגבורת ארי (יומא שם) צידד שהסובב אינו כמזבח לעניין זה, וכתב שאולי הדבר תלוי בשאלה האם הסובב ראוי להקטרה (עיין לעיל סה"א ובמערכה קמו).

סיכום

פסול לינה אינו חל על קרבן בשעה שהוא מוקטר על גבי המערכה (מכילתא). כאשר הקרבן בראש המזבח ואינו על גבי המערכה, דעת רבה שאין לינה פוסלת בו, ורבה חולק. כל עוד הקרבן בראש המזבח – הכל מודים שלא ירד, אלא שלדעת רבא, אם הורד מהמזבח לאחר שלן בראשו – לא יעלה שנית. מסתבר שגם לדעת רבה קיימת מצות עשה להקטיר בו בלילה.

כמה ראשונים פסקו כרבה (יראים, סמ"ג ועוד), והרמב"ם פסק כרבה, ואפשר שפסק כך לחומרא מחמת הספק בהכרעת ההלכה בין רבה לרבא.

בגמ' בפסחים קיימת סברה שמותר להעלות קרבן למזבח ולהשהותו עד למחרת, ובכך לאפשר את הקרבתו לאחר התמיד של בין הערביים. רש"י סובר שהיתר זה נאמר לכל הדעות כאן, ותוס' חולקים וסוברים שהדבר הותר רק על פי שיטת רבה, וכך נקטו רוב האחרונים.

כתבו ראשונים ש"ראש המזבח" לענייננו כולל את הסובב ואת הכבש (המפרש בתמיד; ריב"א ביומא, על חלקו העליון של הכבש; ובגבורת ארי חולק בדין הסובב). ביסוד המזבח לינה פוסלת, למרות שלעניין "אם עלה לא ירד" דינו כמזבח (ריב"א ומקדש דוד).

הצדדין מחזיקין – סודרין אותן בסובב על הכבש, ובלשון הברייתא ביומא (מה"ב): "על גבי כבש או על גבי סובב". תוס' ביומא (ד"ה סודרין) מסבירים את הבחירה במקומות הללו: "אבל על גבי יסוד לא, דאם כן היה נפסל בלינה אם ירד, אבל סובב שהוא מחצי המזבח ולמעלה הרי הוא כמזבח ואין לינה מועלת בראשו של מזבח, וכן כבש, ריב"א¹⁶. לדעתו הסובב נחשב כראש המזבח, והיסוד לא, ומשתמע מנימוקו לגבי הסובב "שהוא מחצי המזבח ולמעלה" שגם בכבש יש לחלק בין חציו העליון לתחתון (שיח יצחק, יומא שם)¹⁷.

מדקדוק לשון ריב"א: "על גבי יסוד לא, דאם כן היה נפסל בלינה אם ירד" מתבאר, שלדעתו היסוד אינו נחשב כ"ירד" ובכל זאת מה שעליו נפסל בלינה, לעניין זה שאם ירד לרצפת העזרה – לא יעלה¹⁸. וכך כתב במפורש במקדש דוד (סי' ד,ה, על פי ביאורו הנ"ל לכך שאין לינה מועלת בראש המזבח משום שזוהי תחילת הקרבה): "אף על גב דלענין 'אם עלה לא ירד' כל המזבח שוה, אך לענין דלא תועיל לינה – בעינן דוקא ראשו של מזבח" (וכוונתו באמרו "ראשו" לכל החצי העליון של המזבח והכבש, ראה דבריו בהמשך).

גם המפרש בתמיד (כח"ב ד"ה האברים) מסביר: "סודרין בכבש – כדי שלא יפסלו בלינה, שאין יכולין להקטירן עד לאחר שיקטירו אברי תמיד, ואם לא סודרין על המזבח היו נפסלין בלינה, ואמרינן בזבחים בפ' המזבח דאין לינה כמזבח, וכבש הרי הוא כמזבח לכל דבר". מכאן שלדעתו הוא הדין לסובב, שהזכירו בהמשך, אך לא נתבאר בדבריו דין היסוד והחצי התחתון של הכבש.

מערכה ריא. קדושת כבש המזבח וקידוש קרבנות פסולים הנוגעים בו (פז,א)

אינו אלא אמצעי לעלות בו אל המזבח? לשאלה זו השלכות רבות: האם מותר להקטיר על הכבש? האם הוא ראוי לזריקת דמים? האם יש לבנות את הכבש מאבנים שלמות דוקא? האם מותר שיגע ברזל באבנים אלו? האם הכבש צריך להיות מחובר לאדמה? סוגיה זו מתבררת מתוך כמה מקורות בדברי חז"ל, כדלהלן.

הקטרה על גבי הכבש

לשאלה האם הכבש ראוי להקטרה יש שתי פנים: האחת,

שנינו במשנה (פז,א): "כשם שהמזבח מקדש את הראוי לו, כך הכבש מקדש". בגמרא (פז,א) דרשו כן מן הפסוקים: "הנוגע במזבח" (שמות כט,לז) – אין לי אלא מזבח [שמקדש את הראוי לו], כבש מנין? תלמוד לומר: 'את המזבח'¹⁹. נמצא שגם הכבש מקדש את הראוי לו, ואם עלו על הכבש דברים פסולים – יש להעלותם למזבח (גמ' בעמ' ב: "מסיק ליה מכבש למזבח").

דין זה מעורר שאלה עקרונית: מהו מעמדו של הכבש ביחס למזבח? האם הכבש הוא כמזבח לכל דבר, או שמא

בלבד (וראה לעיל מערכה סז, על פירוש הרמב"ם ל"כבש כנגד היסוד").

18. אולם בהמשך תוס' מופיעה דעה שונה, שהיסוד עצמו נחשב כבר כירייה.

1. רש"י כותב: "ומשחת את המזבח", וכוונתו לפסוק: "ומשחת את מזבח העולה ואת כל כליו וקדשת את המזבח והיה המזבח קדש קדשים" (שמות מ,ז), ולא ברור מדבריו האם כוונתו ל"את" הראשון או השני. ב'תוספות אחרות' על הספרא (צו פרשתא, יא) הביא פירוש נוסף, שהלימוד מ"יתור" והיה המזבח קדש קדשים". בשטמ"ק אות ה ציינו לגרסה אחרת: "אל המזבח", והכוונה לפסוק "ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח" (ויקרא ב,ב), וזוהי גרסת הראב"ד בספרא שם. הראב"ד מסביר

16. לדעת רבא, שלינה מועלת, יש לומר שבחרו במקומות אלו כדי שגם אם ילינו ויפסלו (בטעות, שהרי חוזרים ומסדרים את המערכה מבעוד לילה, כמשתמע מפשטות המשניות בתמיד פ"ב מ"ה ופ"ג מ"ב) – יוכלו לשוב ולהקטירם מדין "אם עלו לא ירד". אפשרות אחרת כתב המפרש בתמיד (כט,א ד"ה האברים): ההחזרה למערכה הגדולה אינה אלא ביום, אבל בינתיים עשו להם מערכה קטנה כדי שלא יפסלו בלינה (והעתיק מהגמ' ביומא: "מנין לאברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב שסודרין אותן על גבי האש כדי שלא יפסלו בלינה").

17. גם הרמב"ם והרע"ב בתמיד שם פירשו את הלשון "בסובב על הכבש" שנתנו על הכבש כנגד הסובב דווקא, אבל אפשר שלדעתם לא הורידוהו יותר מטעמי נוחות